

fëllanzat
Gazmend Bërlajolli

fëllanzat
Gazmend Bërlajolli

Integra
Prishtinë 2017

Autor:
Gazmend Bërlajolli

Përkthyes:
Robert Wilton

Dizajni:
Milky Way Creative

Shtypi:
GrafX Studio

Publikuar nga:
Integra
forumZFD (Forum Civil Peace Service /
Forum Ziviler Friedensdienst e.V.)

Fuqizuar nga: **Integra, forumZFD, MOTT, RBE, BMZ**

Fëllanzat

tregim

bazuar në dëshmi faktike nga “Unë dua
të dëgjohe””, libër kujtimi me rrëfimet
e grave të mbijetuara prej torturës gjatë
luftës së fundit në Kosovë.

*Fërfëllói fëllanza n'ujë,
fërfëllói fëllanza n'ujë,
fëllanza moj
fëllanza,
fëllanza moj
fëllanza*

Ishim në shpi, tue hangër darkë.
Veç kur thanë: «Hynë te kojshitë. Hynë e po marrin
burra e djem të rij». S'kemi ditë gja, veç kur hynë edhe
te na. Burri mule me u ikë për dritare. E vranë. Katër
veta shprazën automata. Tue e gjeujtë, ma vranë edhe
çikën. Ngat babës së vet kish qëllue. Mue më morën
tue më ngrehë për flokësh. Ngreh e ngreh, zhag për
tokë. Më futën në një xhip e më çuen në stacion të
policisë...

Në shpi tue ndejtë ishim, veç kur i ndiem krismat:
bam-bam-bam-bam. U tmerruem. S'e dishim çka
asht tue ndodhë, kah po vijnë. Këta, burri me çikat, u
shtrinë për tokë. Unë kujtojsha që dikush po merr
nuse, po krismat s'kish që po ndalen. Edhe vishin
bajagi afër dritareve...

Aty filluen. Në stacion. Mbas një kohe kur... kur e kryen ata... mbas katër orësh më lëshuen. Po, kah me ia mbajtë, kah me shkue? Qysh m'u kthye n'atë shpi, që vorr i çikës e i burrit m'u kish ba. E të marr me shkue te nana. Kur mbërrij, krejt bijat aty.

Më sheh nana:

- Qyqe! Çka të paska gjetë? Çka je ba kështu?

●●●

Nja tri-katër ditë u mblodhëm te një kojshi. E kishin një podrum edhe na morën, krejt lagjja qaty bashkë. Në krye të dy ditëve mbeta pa pelena. M'asht dashtë m'u kthye në shpi, m'e marrë ndoj çarshaf a diçka. S'e kisha larg. Mirëpo, na gjeujshin prej kodre. Sa shihshin lëvizje, gjeujshin. Po unë prap shkova, i mora nja pesë a gjashtë, se çika e vogël. U ktheva shëndosh e mirë te çikat e burri, qaty në podrum të kojshive.

ooo

Në fillim, s'po due me kallxue çka më kish ba vaki. As te shpia, as për... në stacion. Çka me i tmerrue edhe ma shumë këta? Po nana:

- Çka krisi mori në mahallën tuej? Qaty më ka ra të ligët. U çue vllau, ma hoq të ligtit. Nisi unë po kallxoj, kadale, burrin, çikën qysh m'i vranë.

E, s'kemi ditë gja, veç kur të na erdhën edhe te vllau. Vllaun e lidhën, tue e rrehë e qitën. As s'e kena pa, as ditë ma gja për te s'kena. Deri mbas lufte. Të na hynë mandej e po na marrin me bija. Nanën e rrehën. Para syve tonë ia kanë ba.

- O kuklla! Kqyrni, kqyrni, se edhe juve kemi me jua ba njisoj! – na thojshin në sërabisht.

Na ngarkuen në kamion, e mandej, me kunatë, me halla, me teze, me çka qëlluem aty, na bájshin; sa andej, sa këndej.

Na zbuluen n'atë podrum, se na shihshin prej kodre
tue hy e tue dalë.

U mëshojshin dyerve:

- Hajde! Përjashta! Dilni jashtë! Hajt tash, shkoni ku e
kah të mundeni, se këtu vend për ju s'ka!

Na futën nëpër autobusa. Sa ecshim pak, hyshin policë
me kqyrë çka ka, tek ka. Nja tri-katër orë të mira
udhëtuem.

Kish pasë dalë nana me më pritë. Të tanë tue na
pritë, si me pasë ardhë prej kumeditë ku, veç pse ishim
gjallë. Telefonat s'bajshin; kurrfarë lidhjesh s'kemi
pasë. Te nana u rahatuem, u qetësuem pak.

Dikur po vjen edhe motra, fikall vetëm ajo. Medet!
I kishin pasë hy në shpi, vra edhe burrin edhe çikën
pesëvjeçe. Ajo, gërvishta trupit, fytyrën all, teshat krejt
të çkyeme.

Erdhën na hallakatën edhe aty te nana. Nana
s'deshti me na lëshue kurrqysh, e boll u kacafyt me ta.
Rreh ata nanën, rreh, rreh. Mshoji thikë, këtu në
kambë. Ku-ku masandej çka i banë. Para syve tonë.

E të na çuen te njëfarë vendi, ish aty një... shkollë ish, po e kishin ba stacion të policisë. Herë i thojshin shkollë, herë stacion. Na kanë marrë rend. Si sot më kujtohet – një kallaballëk gra. Tap, e tap, e tap. Rend. Këtyne grave që kundërshtojshin ma së forti, e nxirrshin thikën e iu sulshin.

Krejt trupin sheja thikash e kam. Krejt. Deri s'mujta me i ba ma ballë kurrnji sendi. Kur i shihsha motrën, kunatën, tezen, çikat e vllazënve, u lutsha: o Zot i madhi, le të na vrasin para se me na ba çka po na bajnë.

Aty, njani hyn e tjetri dil, njani hyn e tjetri dil, si të çmendun. Njani Jovan, e thirr tjetrin Jovan, e tjetrin prap Jovan.

Na mbushën nëpër kamiona.

- Kah duen me na çue?

Shtatëmbëdhjetë na kanë marrë, femna krejt. Kur na zhdrypën, njëfarë si shkolle e madhe aty. Me forcë na shtyjshin mbrenda. Çka me të pa sytë? Plot të shkreta, të mjera, përgjakë, ba ibret.

Po e pyesim një grue:

- Ku jemi?

- O e mjera unë për ju! – nëpër lot ajo, pa ndalë

– Edhe juve, si neve ju paskan marrë?

Atyne kush u hyka në dorë, ma nuk dilka gjallë qysh duhet. Dhambët na i nxirrshin me dana, se refuzojshim me u avitë me ta. Qe ku e kam këtu, me thikë që më kanë pre. Tjetrën në kambë, n'organe gjenitale një. Nëpër krahë na i shkymbshin cigaret. Tri ditë e tri net aty që na kanë mbajtë. Na i shtishin në gojë grykat e shisheve, raki me pi. Qaq fort rrehë na kanë, torturue, na kanë shpue barkun me do gjylpana, përpara, përmbapa.

ooo

Qitshin raki, qitshin ujë, edhe dofarë gjylpanash na i bajshin... Tash e di çka ishin ato. Atëherë s'e disha. Qai, njani prej qatyne Jovan që i thojshin:
- Po ju japim me ju forcue! – se na pa hangër, pa pi, kurrë hiç kurgja.

Kur e kishin krye atë punën e vet, qata ujë na e rrashin me shishe në gojë, se na u pakshim prej keqtrajtimeve.

Prap na ngarkuen në kamion. Mbas do ditësh. Lidhë kambë e duer, qashtu të përgjakta. Ka dy veta na ngjitshin me na shtie në kamion, se trohë takati s'kishim me lëvizë. Pesëmbëdhjetë kilogramë pata ra.

Tue na hypë, po i pyesin do tjerë ndër ta:

- Kah këto, për kah?

- Për Zveçan p'i çojmë!

Mbas tri ditësh, na morën e na shtinë në një kamion. S'i merrshin të tana, veç do-do çka i zgjedhshin. Kur kapin me më marrë mue, ngreh njëni mue, ngreh tjetri me ma shkulë çikën prej duersh. Piskat çika, se e shtrëngojshe fort. Ma shkulën prej duersh. Po marrin me më ngarkue në kamion, po shyqyr qajo grue që i zgjati krahët me ua marrë çikën, asht kojshike e parë atje te burri. U qetësova pak, se thashë, me pshtue gjallë, bile e di ku e lyp. Edhe çikat tjera qaty krejt bashkë, po na kqyrin neve tue na ngarkue. Za me ba s'po guxojmë, as na as ato.

Na hiç s'po dimë pse po na ndajnë.

-Po i çojmë në Zveçan, se po i lyp Arkani. – po ndiej njëni kah thotë.

Kur mbërritëm qaty kah mesi i rrugës, motra e then një shishe që kish qëllue aty mbrenda. E të ka nisë me na i zgjidhë duert. Mue, unë kunatës, tjerave varg, me qatë shishe i zgjidhëm duer e kambë.

Këto i kishin shtie në kamion para meje, mue në fund.
Isha në fund me motër, me kunatë, me dy çikat e
tezës. E kisha pasë afër një shishe të rakisë.

- Mos e rrokat! Se na bajnë çka na banë ma herët.

- A din qysh kam me e rrokatë?

Kur të nisë kamioni me ecë, e s'ndiejnë
çka po bahet këndeje mbrapa, kam me e thye.
Kam nisë e po i mëshoj. Mshoji me kambë, mshoji,
mshoji, dikur – don Zoti me të ndihmue – njëfarë
stami ata e nxunë, unë i mëshova shishes fort, e e çava.
E afrova kadalë me kambë, e kapa, e t'ia kam ba vetit
ving e ving, poshtë e nalt... qe kah kanë mbetë shejat,
se tue u mundue, i prejsha duert. Veç, i zgjidha dikur.
E t'ua zgjidhi të tanave, duer, kambë.

Do thojshtin «jo unë s'guxoj!» e do «unë guxoj». Kemi kcyë gjysa. Motra e para, unë fill mbrapa. Gjysa, a kanë kcyë a jo, nuk e di.

Pamë ma larg njanin tue grahë një kerr me një kalë të bardhë.

- Çka ju paska ba vaki kështu?

- Jemi gërrithë tue ikë nëpër therra,— i tha motra se s'deshti me i kallxue.

Tha:

- Ku keni me shkue? Hajde se unë ju çoj!

Hypëm në kerr, u nisëm, por na të mbulueta, tanë tue u tutë që mos po kthehet kamioni.

ooo

Kambët e mia i harrova. Lidhë i harrova. Thashë:

- Kceni o gra!

Do gra aty:

- Jo unë s'guxoj! Më shohin.

- A doni pra, po kcej unë e para? Në më vrafshin, rrini!
Në pshtofsha, kceni mbas meje!

Kceva. Ua bana shejë me dorë mandej motrës e kunatës. Kcyen, nja njizet metra ma larg njana, nja dhetë metra tjetra. Shkojsha zhag, me kambë të lidhme, deri kumeditë ku, tue lypë a ka ma tjera.

Dikur, mbërritëm te një katund, s'di qysh i thojshin, rrugës për Zveçan.

Veç kur erdhi një magjup në kerr me kalë.

Sa hypëm, po më pyet:

- Çka je ti?

- Unë turqelike!

U folsha edhe këtyne mbasandej turqisht, mos me e marrë vesh ai kush jemi. Kur u kthyem, u shpërndamë kush kah muji se e kemi pasë një postbllok aty, e u desht me u mshefë.

*...dil prej ujit
o mos dalsh kurrë,
dil prej ujit
o mos dalsh kurrë,
fëllanzo o fëllanzo,
fëllanzo o fëllanzo...*

Më kishin pasë humbë krejt çikat, hiç s'dijsha kah janë. Krejt kishin shkue e ishin strehues te nana jeme. Kur u bamë prap bashkë aty:

- Mam, çka të ka ndodhë ty?

- Kurrë!

- Jo, na të kemi pa.

Prej atëherë e dinë, po s'ma përmendin kurrë. Janë pajtues edhe ato.

ooo

Unë u ktheva ma së pari në shpi teme. Thashë po shkoj
njiherë, me u pastrue, me i ndërrue do tessa, se krejt
gjak, lloç. Motra ngaj me i lypë çikat.

Kojshitë, kush kish mujtë me pshtue diqysh, ishin
kthye nëpër shpi të veta. Qashtu shkrumb të bame.
Shpinë teme shyqyr s'e kishin kallë. Ata po, flakën ia
kishin pasë shti, po veç korridori çka ish djegë.

Vike era, xhenazet hala qaty në dhomë ku i patën
vra. N'oborr të shpisë vetë i pata vorrue, dy vorre
ngatangat. Falemnderës edhe prej kojshive se m'u kanë
pasë gjetë bukur fort. Edhe prej kunatit, kurrë s'ia
harroj. Dikur mbas lufte i kemi pasë nxjerrë në vorreza.

Prap qaty erdhi na mori policia. Prap nëpër
kamiona. Veç gra nja një mijë e pesëqind a ma shumë që
ishim, pleq mandej, fëmijë plot. Na kanë zgjedhë krejt
gra të reja, çika të reja, e do ma të motnueme pak. Ndër
qeto, disa as sot nuk dihen ku janë. Do kanë pshtue, do i
patën vra se patën provue me ikë qatëherë në fillim; disa
janë të pagjetuna.

•••

Mandej erdhën këto tjerat vuetjtje: me dalë nëpër kolona. Ka qenë data 9 prill kur kemi dalë në kolonë. Me nanë, me kunatë, me fëmijë. N'atë kolonë çka kemi hjekë; boll u munduem me i lidhë fytyrat me pelena, me i zhlye kishe, po badihava. Tri herë rrugës na kanë... paramilitarë a çka ishin ata. Krejt me do fytyra të shkarravitme; ngjye zi, veshë zi. Nuk e merrshe vesh as kush, as tek janë. Veç me do nofka, të shkurta kështu: Peshk njani, njani Luan, tjetri Ujk. Demek, Ujku të han. Çka kemi hjekë prej qatij Ujkut, Zoti ia ktheftë një për një, jarabi, me familje të vet. Na kanë çkye bre. Ku-ku çka kemi hjekë. Pesë ditë kemi ecë pajada, një herë me shkue, mandej me u kthye, unë me çikë të vogël, me tanë atë dhunë, gjakderdhje, e untë, etshëm për ujë.

E kur na shtishin në dorë:

- Ju qeshtu e lypni, se doni me ruejtë nderin!
- Ta bafsha edhe nanën qeshtu si ty!
- Kam me ta ba tash prej përmbra!

Veç të merrshin, kap për krah u e të futshin nëpër shpia. Katundi ku na çuen, në kodër, krejt i shprazët. Krejt shpitë aty të lëshueme. Shtina këta e mbush njanën, tjetrën, tjetrën, tjetrën... Nxirr televizora jashtë, frigorifera, sende çka u pëlqejshin. Policia me kerre, me xhipa, tue ardhë e tue shkue. Ndër qato gra edhe unë, një çikë e mixhës, tjetra... plot gra që u njihshim.

Njizet e dy ditë më kanë mbaj të mshelë në një dhomë. Njizet e dy ditë, kurrë pa dalë. Me i pa në sy i njoh, po emnat s'ua di; janë rrujtë mos me i përmendë para neve. Do shirita të kuq i mbajshin lidhë për krah u, kapuça të zij, tesha të zeza. Armë mandej... i kishin do automata të shkurtë.

●●●

Krejt lagje-lagje qysh vishin, u tubuen te xhamia: sa burri, sa grueja, sa fëmija, sa njeri i rrehun. Pleqtë nëpër karroca cimenti i kishin qitë. Lloç kahmos, mezi i shtyjshin.

I mbledhshin burrat. Thamë, po na i vrasin ndër sy. I ngarkuen nëpër kamiona. I kishin pasë çue në burg.

Na ka qitë dikush dy bukë... Na jepshin edhe ushtria e rregullt, që nuk hyjshin në gjynah me gra e fëmijë. Na dhanë tamël pluhun, me e përzi me ujë, bukë na jepshin, na e jepshin njifarë... e shtrydhshe si pastën e dhambëve për me lye bukën.

Çikën e vogël gjithë që e kisha në dorë.

- Ndal! – po më thotë ushtari.

U ndala. U ndal edhe kunata pak ma andej me nanën. E ka nxjerrë thikën. Thashë don me ma pre evladin. Ai merr e pren yllin prej kapuçit, e ia ndreq çikës një najllon mos me e lagë shiu. Ia kap mirë me qat' yll, për mos me ia bájte era. Shyqyr qajo, e e mbajsha çikën ma nxehtë mandej. Se pati nisë qatëherë me reshë si ma fort, e kisha dro po më sëmuhet.

Ka ardhë mbramjeve, deri në mëngjes ka ndejtë, njizet e dy ditë. I njejtë, për çdo natë i njejtë njeri. Çka kam hjekë prej tij, goja nuk din me të kallxue. Hata, kiamet! Dekën e ke pa me sy, po me dekë s'ke dekë. Zdashë, krejt cullak, ma ka mëshue nëpër krejt trupin, krejt çivita-çivita. Në fillim gjithë i rezistojsha, mbasandej ma, u pata lëshue krejt. Sa herë mbrenda nate tue më ra të fikët.

Më ka pasë dhanë infuzione, bukë me hangër... Mbramjeve, me radio-lidhje thirre tjetrin, me ardhë ai me ma vu infuzionin.

...

E këta që ishin me shatora, tri herë na kanë ndalë rrugës, he Zoti i marroftë. Tri herë qashtu... prap nëpër duer të tyne, shkelma, grushta. Ato plagë që na i bajshin me cigare e thika, mujshe vetë pak me i la e lidhë diqysh, po ato mbrenda se...

Mbasi u ra NATO-ja, qatëherë që ka nisë mirë me i bombardue, filloi me na mjekue një doktor shqiptar. Na dha ndihmën e parë, na ka kepë, na ka ndihmue me do kremna me na e shërue, këtë, zorrën e trashë. Edhe hapa na dha për trauma, se na kallxuem krejt qysh kish ndodhë. Na i mori emna, mbiemna, të dhana plot. Javë për javë me ardhë me na pa qysh jemi e çka po na vyen ndoj send. Boll rrezik e ka pasë edhe ai. Ai çka ka ba, dikush tjetër s'kish me ba. Herëdokur, Zoti me Xhennet ia shpërbleftë ishallah.

Odë. Odë e burrave ish. Ka pasë tjera, mshelë nëpër dhoma tjera. Plot. I ndiejsha piskamat, gjithë natën, gjithë ditën.

Je dorëzue, thjesht je dorëzue, derisa ka ardhë dita, që e pruni Zoti, me u lirue. Veç Zoti që na ka ndigjue.

Atë natë, ky njeri, sa e kreu me njanin në radio-lidhje, po del prej ode e po flet në korridor me tjerët.

- Shpejt, shpejt! – e ndiejsha kah thotë. Po kthehet, po nis po i mbledh plaçkat e veta nëpër odë. Mue nuk po më thotë kurrë. Këndeje mbledh tesha, këpuca, dil shpejt prej dhome, mue po më len prap të ndryme mbrenda.

Veç kur ecën tenkat, xhipat... U shukat. As nuk erdh' kush ma, as nuk u ndiejshin piskama prej dhomave tjera. Qatëherë, si pa zbritë tamam qysh duhet, krejt u shukat.

►►►

E kam çelë kadalë dritaren edhe kam kcyë jashtë.
E të kam nisë, ec, e ec, e ec, por nuk kisha fuqi me ecë
ma, e të kam ra në një arë, të jam mshefë pak e po rri.
Mezi frymë që merrsha.

Kalojnë dy vetë. I njihsha.

- Çka ki, a je plagosë?

- Po – thashë – plagosë, smutë!

- Kush të ka pru këtu?

- Do ujë, a mos keni me ma dhanë?

*...tybe unë ty
nuk të ngas,
sall për flokësh
të përkas,
të të shoh
a je e bardhë
a je e ambël
porsi dardhë...*

Dhetë herë mbasandej pata tentue me e vra veten.

Po, veç kur i kallxojke Zoti nanës. Vijke:

- A je këtu?

- Po.

- Ma herët ku ishe? A te bunari?

Dhetë herë pata shkue me kcy e n'atë bunar. Çka me jetue ma? Veç... kur ia ndiejsha zanin nanës, u kthejsha. Dilsha natën e kajsha te bunari. Pikshin lotët atje poshtë. Thojsha, sonte po e laj me lot e nesër kam me ardhë me u gjuejtë. Po, zani i nanës më ndalke.

U çue vllau, e msheli atë bunar. Mandej nuk më lejshin, më kontrollujshin. Sa herë më kanë lidhë mos m'u çue, mos me dalë natën. Në mëngjes, veç kur e shihsha veten të lidhme.

Tetë javë në spital kam pasë ndejtë. Mbasi jam lëshue, qatë ditë që shkoj në shpi, vjen burri. Edhe në sy të çikave, më kap, më gjuen në krevet. Ka nisë po m'i hjek teshat me zor.

- Hë, a po të vjen lezet? A ish mirë me paramilitarët? A po ndien kënaqësi? – a kështu, a ashtu, bërtit ai mue.

Piskatshin çikat të madhe, kajshin. Kajsha vetë.

Ia baj me dorë të madhës që le të thirrë njerëz me ardhë me ma hjekë. Ngajtën çikat e e thirrën kojshinë.

Erdh' ai e ma hoq prej trupit.

Mbas dy muejsh kur më banë analiza, më thanë:

- Ti grue je shtatzanë!

- Çka?! Po du me abortu! Po du me abortu!

ooo

Nji ditë po i thotë vllau nanës:

- Due me u nda prej grues!

Nana:

- E ti, çka na ke kallxue neve? Çka të kanë pasë ba ty në burg të Smrekonicës? Kur pate dalë, a e mban mend çka hjekshe prej zorrës së trashë? Edhe asaj... me zor, me qef jo!

Po vllau:

- Nuk po muj bre nanë m'u përmbajtë ma, kur po di që ma ka pasë shkau gruen.

- Djali jem, banu i fortë! Kqyri motrat, kqyre gruen!

- S'po muj me e përballue! Ma mirë krejt m'u nda!

Kur nana:

- A me ta kallxue edhe nana një punë?

I thotë:

- Çka?

- A e din ti që... që edhe nanën tande... Jo! S'të kallxoj kurrë për jetë!

Ish çue:

-Veç due me e lanë!

Nana, jo, s'ban, qysh me e lanë. Ai, po, due.

Qatëherë nisi nana, po don me i kallxue edhe për veti, po... u pre. S'po mundet. Nisën lotë p'i shkojnë për faqe. Veç... e kuptoi vëllau pse iu pre fjala. Mbet njiherë. Hiç s'po fol.

I ka mblue sytë me shuplaka. Për tokë u lëshue prej së ligshti, e kaj, e kaj, me za tue kajtë. U avitëm na, me nanën, me motrën, mundohu me e qetësue. Nana përqafe, puthja lotët.

Kur... dikur u çue, të na kapi të tanave n'grykë. Kaj na të tanë, lotët qetu te mjekrra që na u përpyekshin.

ooo

Jo, gruen s'e la. Edhe mirë shkojnë, se qe, edhe unë
qetu me ta tue rrnue tash sa vjet që u banë. Edhe
motra. E po shkojnë mirë shqyr, edhe na motrat me
kumatë. Veç qajo motër që po më rrin pak ma
mërzitshëm, se... Burri e ka lanë. Katër çika ajo. Të
tana te baba i vet ato.

*tybe unë ty
nuk të ngas,
sall për ballit
të përkas,
të të shoh
a je e hollë
faqekuqe porsi mollë.*

Katalogimi në botim – **(CIP)**
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

821.18-94
341.541-055.2(496.51)”1998/1999”

Bërlajolli, Gazmend
Fëllanzat / Gazmend Bërlajolli. –
Prishtinë : Integra, 2017. – 80 f. ; 21 cm.

ISBN-978-9951-8941-3-5

fëllanzat
Gazmend Bërlajolli

ISBN 978-9951-8941-3-5

9 789951 894135